

AZ IGAZOLÓ BIZOTTSÁGOK TEVÉKENYSÉGE
1944—1945-BEN SZEGEDEN ÉS CSONGRÁD MEGYÉBEN

(1944 VÉGE — 1945 NYARA)

1944—45-ben a Szovjetunió által felszabadított Magyarországon kezdettől fogva az ország jövőjét meghatározó jelentősége volt annak, hogy a belső erők mennyiben tudnak demokratikus rendszert létrehozni. E cél eléréséhez szükséges feltételek a felszabadulás nyomán bontakoztak ki. Az illegitimitásból kilépő Kommunista Párt széles tömegbázist teremtett és a tömegmozgalomra támaszkodva alapvető gazdasági és társadalmi változásokat kezdeményezett és hajtott végre. Mindezt hosszú idő alatt és jelentős nehézségek leküzdésével sikerült elérni. A harc kezdeti szakaszában kiemelkedő szerepük volt a különböző népi szervezeteknek. Ebbe illeszkedett be az Igazoló Bizottságok tevékenysége is, amelyek a reakciós, fasiszta maradványok elleni harcban fontos feladatot töltöttek be. Így tehát a forradalmi és demokratikus erőkre támaszkodva sikerült a Magyar Kommunista Pártnak a demokratizálásért folyó harcot elindítani.

A demokratikus magyar közélet és államiság megteremtését tartalmazta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja. Ezt az öt koalíciós párt 1944. december 2-án Szegeden egyöntetűen fogadta el, amely jelezte, hogy a program általános célkitűzéseivel egyetértettek. A program első helyen természetesen a fasiszta Németországgal való szakítást és az ellene folytatott harc szükségességét hangsúlyozta.

Tartalmában és arányaiban azonban már a jövőre utalt. Az első részt kivéve, valamennyi pontja a kiépítendő új államhatalommal, ennek kül- és belpolitikájának legfontosabb feladataival foglalkozott. Az új, demokratikus államhatalom megteremtésében fontos feladat volt a reakciós, fasiszta szellemű hivatalnokok eltávolítása. Ezt a feladatot az igazoló bizottságok végezték el, melyeknek tevékenységét törvényes rendeletek szabályozták. Az életre hívott rendeletek — amelyekből 1945. január—1945. júliusa között 12 is megjelent — igazoló eljárás elé utaltak minden köz- és magánalkalmazottat, állami támogatást élvező ipari- és kereskedelmi vállalatok, valamint a társadalmi szervezetek tisztviselőit és egyéb fontosabb munkakört betöltő alkalmazottait is. Igazoltnak tekintették az ideiglenes nemzetgyűlés és az ideiglenes nemzeti kormány tagjait, politikai államtitkárait és a honvédvezérkari főnököket, valamint az ideiglenes nemzeti kormány által kinevezett főispánokat. Az igazoló bizottságok azt vizsgálták, hogy az igazolandó magatartása nem sértette-e a magyar nép érdekeit. A rendeletek minősítése szerint ennek kell tekinteni, ha közalkalmazott nyilas vagy más fasiszta jellegű párt, mozgalom tagja volt (mintegy 25 ilyen pártot és mozgalmat sorolt fel a rendelet), ilyen pártot és mozgalmat támogatott vagy azok célkitűzését, működését helyeselte. A háborúba való belépést, a háborúban való további részvételt helyeselte, a tengelyhatalmak érdekében vagy pedig a szövetséges

hatalmak érdekei ellen propagandát fejtett ki. Közhangulatot kialakító magatartásával az ország lakossága egy részének érdekeit sértő jogszabályok hozatalát mozdította elő, vagy az ország lakossága egy része ellen gyűlöletre izgatott.¹ A rendelet szelleme alkalmas volt tehát arra, hogy az alapcélkitűzésnek megfeleljen.

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a demokratikus államiség megteremtéséért folyó harcban a közigazgatás a magánvállalatok, a társadalmi és kulturális élet megtisztítása a reakciós és fasiszta elemektől hogyan valósult meg a tárgyalt időszakban.

Vizsgálódásunkban csak Szegedet és az 1945-ös Csongrád megyei közigazgatási területet tekintjük át.

1. Az Igazoló Bizottságok létrejötte

Az Igazoló Bizottságok létrehozásának igénye már a felszabadulást követően felmerült. A Szegedi Nemzeti Bizottság 1944. december 12-i ülésén Dr. Balogh István NB elnök már felvetette a „közvélemény sürgető nyomására politikai igazolás szükségességét az egész vonalon”. Az NB december 27-i ülésén újból felmerült az igazolás szükségességének gondolata, de most már konkrétan: „igazságügyi tanácsokat alakítanánk ... az összes közhivataloknál működő személyek és a visszatért menekültek, valamint a politikai szempontból gyanúsítottak ügyeinek kivizsgálására.”²

Csongrád megye más helységeiben is volt már a politikai igazolásra kezdeményezés. A létrejött nemzeti bizottságok és üzemi bizottságok is folytattak igazolási tevékenységet. Hódmezővásárhelyen 1944. november 30-án a Városi Tanács határozatot hozott, hogy üzlet- és üzemvezetők, valamint ellenőrök politikai megbízhatóságukat hatósági bizonyítvánnyal kötelesek igazolni.³

Ehhez hasonló igények az országban mindenütt felmerültek. Ez vezetett el ahhoz, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései között 1945. január 4-én kiadta 15/1945. ME. sz. rendeletét a közalkalmazottak igazolásáról.* Ez azonban a kormányban levő visszahúzó erők befolyása következtében számos kibúvóra adott alkalmat és liberális volt. Így csak az 1939. szeptember 1. utáni magatartást vizsgálta, nem intézkedett a tisztek igazolásáról, a fasiszta egyesületekről, pártokról, összeállított lista később készült el és hiányos volt, stb. A rendelet szerint a nemzeti bizottságok delegálták a bizottság tagjait (a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front öt pártjából), de részt vett a bizottságban egy behívott jogi képesítésű tag és egy személy abból a hivatalból, ahonnan az igazolandó kikerült. Az Igazoló Bizottság a rendeletek szerint a következő határozatot hozta az igazoltról: 1. igazoltnak jelentette ki, 2. a szolgálatban való meghagyás mellett a) megfedte, b) áthelyezésre ítélte, c) az előléptetésből egytől maximum 5 évre kizárta, d) vezető állásra alkalmatlannak minősítette; 3. nyugdíjazta, 4. állásától megfosztotta a döntések alapján.⁴

¹ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1080/1945. ME. sz. rendelete: 1. §-a. Az igazoló eljárások zsebkönyve. Franklin-társulat Bp. 1945. 5—6. oldal.

² MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma (a továbbiakban P. Archivum) Szegedi NB. 1944. december 12-i és december 27-i üljkve.

³ Csongrád megyei 2. sz. Levéltár Szentés (a továbbiakban SztÁL) Hódmezővásárhelyi Városi Tanács II. 157/1944. sz.

* Ezt a rendeletet 1945. május 2-án módosította, illetve szigorította 1080/1945. ME. számú rendelet, amelyet még továbbiak követtek.

⁴ Az igazoló eljárások zsebkönyve. Franklin-t. Bp. 1945. 17. old.

Az Igazoló Bizottságok életrehívását alapvetően a demokratikus átalakulás igénye tette szükségessé. Mégis több körülményt kell ezen belül megvizsgálni. Az Igazoló Bizottságok tevékenysége szorosan összekapcsolódott a reakciós, fasiszta maradványok elleni küzdelemmel. Ezt a fegyverszüneti egyezmény nemcsak lehetővé tette, hanem az Ideiglenes Kormány számára kötelezően elő is írta. Ennek következtetés végigvitele mintegy feltétele volt annak, hogy a demokratikus államok mögé felsorakozzunk.

A demokratizálódási folyamat ugyanakkor több körülmény is nehezítette. A Horthy-fasizmus rendkívül mély gyökereket eresztett. Az élet különböző területén megfigyelhető volt a fasiszta metely. Különösen a középrétegekben és a politikailag éretlen, egyszerűbb emberek körében volt erős a reakciós hatás, amely akadályozta a félrevezetett dolgozó emberek saját igazi érdekeinek a felismerését is. A reakciós múlt öröksége súlyos akadályokat jelentett tehát a demokratizálódás útjában. A fasiszmus katonai veresége, a reakciós államgépezet szétesése nem jelentette automatikusan a fasiszmus megsemmisülését is. A gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális életben hosszú időn át felhalmozódott reakciós, fasiszta erőt csak hosszú szívós harccal lehetett felszámolni.* Erre irányult az Igazoló Bizottságok tevékenysége, amelyek létrehozásában a szervezett dolgozóknak szintén nagy szerepük volt.

A reakció a felszabadulást követő rövid bénultság után gyorsan aktivizálódott. Felismerve a megváltozott viszonyokat taktikát változtatott. Ebben fontos elem volt, hogy demokratának tüntette fel önmagát. Támogatást és védelmet kapott a koalíció reakciós jobbszárnyától és most már nyugat felé orientálódva maga is csatlakozott ehhez. Végül igyekezett kihasználni a dolgozó tömegek egy részének politikai felkészületlenségét. Ezekre támaszkodva változatos formákban újra tevékenykedni kezdett.

A reakciós, fasiszta maradványok elleni harcot a Magyar Kommunista Párt vezette. Nemcsak a harc elindításában, annak vitelében is a demokratikus népi szervekre, a népmozgalomra támaszkodott. Jellemző volt, hogy a népi szervek a harc viszonyai között születtek, és minél inkább érvényesült ezekben a párt befolyása, úgy erősödött tevékenységükben a harcos antifasizmus. Az Igazoló Bizottságok ereje és radikalizmusa Csongrád megyében is összefüggött a népi szervek — a nemzeti bizottságok — erősségével és radikalizmusával.

Az Igazoló Bizottságokban megfigyelhető kettősség — a reakció ereje és a forradalmi erők küzdelme — a koalíciós keretek közötti harcnak egyik tükröződése volt. Ez a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának jövőbe mutató jellegéből következett, amely alapján viszonylag hamar jelentkeztek a pártellentétek. Az ellentétek alapja az volt, hogy a koalíció különböző osztályok és rétegek politikai szövetségét jelentette. Fő ereje a munkásság és a dolgozó parasztság volt, de részt vett a szövetségben a városi kispolgárság, az antifasiszta értelmiség, a náccal szembe fordult városi burzsoázia és a gazdag parasztság. A kialakult pártellentét alapján a népfrontba tömörült osztályok és rétegek harcát tükrözte.

A polgári erők álláspontját jellemezte, hogy a programnak azon pontjait, melyek túlmutattak a burzsoá demokrácia keretein, csak kényszerűségből fogadták el. Arra számítottak, hogy a kispolgári-paraszti tömegek konzervativizmusát felhasználva megerősítik pozícióikat, s ezzel megakadályozhatják a program jövőbe mutató célkitűzéseinek megvalósítását. Ezért a program megvalósítása körül kezdettől fogva harc folyt.⁵

* A kérdésről részletesen írt Balázs Béla: Népmozgom és nemzeti bizottságok című művében. (Kossuth, 1961.)

⁵ Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet. (Kossuth, Bp. 1970. 118—119. oldal)

Az igazoló bizottságok összetétele, és a meghozható határozat is később számos ellentét és vita forrása lett. Miután itt az államhatalom jövőjéről volt szó, a két polgári párt (a Független Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt) küldöttjeinek magatartása miatt, a koalíciós alapon létrehozott Igazoló Bizottságok nem tudták feladatukat megoldani. Ezen a területen volt kezdettől fogva a legélesebb az ellentét. A Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt minden lehető eszközzel próbálta menteni az exponált embereket. Jogászi csúrés-csavarással igyekeztek a lehető legszűkebb korlátok közé szorítani az Igazoló Bizottságok tevékenységét. A baloldal az MKP vezetésével pedig az igazoló eljárások alaposságáért, megszigorításáért harcolt. Ezért ebben a kérdésben elvi és konkrét politikai harc is folyt a pártok között. Így az elért eredmények súlyos ellentétek közepette valósultak meg. Különösen így volt ez az Igazoló Bizottságok esetében, hiszen itt a hatalmi pozíciók kérdéséről volt szó, amely a jövő politikai helyzetét közvetlenül is befolyásolta. Tanulmányunkban is ezt kívánjuk nyomon követni, mert ez ad választ az Igazoló Bizottságok tevékenységének eredményeire, illetve eredménytelenségére.

2. Az Igazoló Bizottságok tevékenysége

Szegeden az országban elsőként, 1945. január 12-én igazoló bizottságot hoztak létre. Az elnökeit azonban már kellő előkészítés nélkül választották meg. Egy kommunista párti, két kisgazdapárti és két polgári párti elnököt választottak meg, és ez a polgári erőknél kedvezett. Az igazolások megindulása is késett, a beindulás immelámmal és vontatottan folyt. Csak február 5-én tartották az első igazolási tárgyalást. Ettől kezdve már naponta, illetve másnaponként tartottak tárgyalást.⁶ Az első tapasztalatok hamar leszűrhetőek voltak és elszomorító képet mutattak. Az eredmény messze a várakozás alatt maradt, amelynek alapvető oka a rendelet hiányossága volt, de egyéb okok is szerepet játszottak ebben. Ezért az MKP megindította a harcot az igazoló bizottságok balratolásáért, jogkörének kiterjesztéséért.

A Délmagyarország 1945. február 13-án arról számolt be, hogy „az igazoló nyilatkozatokat és a kérdőíveket a közalkalmazottak egy része hiányosan vagy hamisítva töltötte ki, és nem kevés az olyan bizottsági tag, aki elősegíti, hogy reakciós, fasiszta elemek bántódás nélkül átjussanak az igazolási eljáráson ... Az igazoló bizottságok tagjai nem lehetnek kíméletesek, nem lehetnek a mindenáron való béke és megbocsátás hívei. Az ilyen magatartást a magyar demokrácia gyengeségének tekintenek.” A Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. február 12-i ülésén is foglalkozott a tapasztalatokkal. Az igazoló bizottság ugyanis nyilasokat is leigazolt, annak ellenére, hogy a két munkáspárt delegáltja tiltakozott az igazolás ellen. A Polgári Demokrata Párt NB képviselője kijelentette, hogy „magát a nyilas tagságot nem tartja diszkvalifikáló-nak”. — A leszavazás pedig azért következhetett be, mert a behívott tagoknak is szavazati joguk volt.⁷ Az NB 1945. február 27-i ülésén ismétlődő esetet tárgyaltak. Az I. sz. Igazoló Bizottság Dr. Róth Dezső fasiszta tanácsnok szerepét nem helyesen ítélte meg, liberálisan, formai alapon igen enyhe ítéletet hozott azzal az indoklással, hogy nem volt ellene feljelentés. Ez esetben nem a törvény szellemét, hanem betűjét alkalmazták, hiszen az egész város — így az igazoló bizottság tagjai is — ismerték jobboldali, fasiszta magatartását.

Az újabb esetek elkerülése céljából hozott a Szegedi Nemzeti Bizottság kommunista indítványra, — a Debreceni Nemzeti Bizottsággal egyidőben — olyan elvi

⁶ P. Archivum 84/46 öe. (1971—74. oldal) és Délmagyarország 1945. január 14. és február 5—20. közötti számok.

⁷ P. Archivum 1683/06. Az SZNB 1945. február 12-i jkve.

jelentőségű határozatot, amely szigorította az igazoló bizottságok tevékenységét. Így a behívott jogi képesítésű tagok és az igazolandók munkahelyéről behívottak szavazati jogát megvonta. (Ezt az indítványt később országosan is elfogadták!) Másrészt kiterjesztették az igazoló bizottságok jogkörét, amennyiben jogosultak „nem igazoljuk” határozathozatalra. Mindez lehetőséget adott, hogy határozattal az igazolást megtagadhatják. Ez módot adott arra, hogy olyan közalkalmazottakkal és köztisztviselőkkel szemben, akiknek magatartása nem vonta maga után a népbíróság elé utalást, de népellenes, németbérenc, fasiszta volt, tehát mégsem kívánatos, hogy továbbra is közösségi szolgálatban maradjanak, a közszolgálatból eltávolíthatók legyenek.⁸ Ugyanezt a szigorítást célozta, hogy Szeged város kommunista főispánja — Karácsonyi Ferenc — a II. sz. igazoló bizottság kigazdapárti elnökét figyelmeztette és lelkiismeretesebb munkára szólította fel. Addig ugyanis csak „egy esetben alkalmazott büntető szankciót az igazolandókkal szemben, a többi esetben az igazolandók összességét igazoltnak nyilvánította”. Munkáját rutinszerűen végezte, olyanokat is leigazolt, akik ellen a politikai rendőrség még a leigazolás után is nyomozást folytatott.⁹

A Szegedi Nemzeti Bizottság döntései kiváltották a reakció ellenállását. Maga Dálnoki Miklós miniszterelnök már 1945. március 5-én tiltakozó levelet küldött a Szegedi Nemzeti Bizottságnak és a főispánnak. Ebben mégsemmisítette a nemzeti bizottság döntéseit, a döntés alapján hozott igazoló bizottsági határozatokat és az utóbbiakat új igazolási eljárásra utasította. A nemzeti bizottság határozatait rendeletellenesnek nyilvánította és ragaszkodott ahhoz, hogy az igazoló bizottságokban továbbra is 7 tag szavazzon. Ezzel a polgári erők fölényét kívánta biztosítani. A főispánt pedig arra utasította, hogy a kezdeményező nemzeti bizottsági tagokat, a pártok útján váltsa le. A nemzeti bizottság elfogadta a miniszterelnök intencióit, de a rendelet hiányosságait pótolandó új rendelet kiadását kérte, mert a konkrét gyakorlati esetek bizonyították az alaprendelet fogyatékoságait. Karácsonyi Ferenc főispán pedig szembeszállva a miniszterelnök rendelkezéseivel nem váltotta le a nemzeti bizottság azon tagjait, akik az igazolási rendelet kiegészítését követelték. Ezt azzal indokolta, hogy „a Nemzeti Bizottságba való delegálás joga kizárólagosan az egyes pártokat illeti meg és visszarettenek attól, hogy olyan lépésre határozzam el magam, amellyel bármely demokratikus politikai párt szuverén jogát megsérteném.”¹⁰

Mindez azt jelezte, hogy a hiányos rendelet számos kibúvót tartalmazott az igazolási eljárás alá vont fasiszták és reakcióssok számára és ezt a kormány reakcióss erői hatalmi eszközökkel is támogatták. De baj volt az igazoló bizottságokkal is, mert a bennük részt vevő jobboldali elemek, esetenként rosszul értelmezett jóhiszeműségből, de politikai következményeiben fasiszta- és reakciómentő tevékenységet folytattak. Végül a tömegmozgalom követelésére 1945. áprilisában sor került az igazolási rendelet módosítására, amely május 2-án jelent meg. A második igazolási rendelet — amelynek kieszközlésében az MKP szegedi szervezetének is szerepe volt — már változtatott a helyzeten. A behívott tagok szavazati joga megszűnt, a szakszervezet is delegálhatott tagokat és ennek kapcsán a baloldali erők befolyása az igazoló bizott-

⁸ P. Archivum, 1685/07. Az SZNB 1945. február 27-i jkve.

⁹ Csongrád megye I. sz. Levéltár Szeged (a továbbiakban SZÁL) Szegedi főispáni iratok 378/1945. Idézi: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1944—1945. Szerkesztette Rácz János (a továbbiakban Rácz János: Dokumentumkötet) 167. sz. dokumentum.

¹⁰ SZÁL, Szegedi főispáni iratok 401/1945. sz. 483/1945. sz. és 401—1/1945. sz. (Rácz János: Dokumentumkötet, 166, sz. 172. és 179. sz. dokumentum.)

ságokban lényegesen megerősödött.¹¹ A várt eredmény mégis elmaradt, az igazoló bizottságok munkája nem sokat javult. Ennek az is oka, hogy Szegeden a közvélemény sem kísérte kellő figyelemmel a bizottságok munkáját, és nem támogatták azt kellőképpen. (Ugyanez volt a helyzet a megye nagyobbik részében, de országosan is.)

A Délmagyarországban többször is megjelent buzdító cikk, hogy a lakosság ne legyen tartózkodó, támogassa a bizottságok munkáját. A Délmagyarország arra is sorolt fel példákat, hogy egyes intézmények — pl. az egyetem — akadályokat állítottak az igazolások lefolytatásának útjába.¹² Az I. sz. igazoló bizottság a Nemzeti Munkaközpont tagjait minden további nélkül igazolta, anélkül, hogy a rendeletben előírt büntetések közül akár a legenyhébbet, a feddést is alkalmazta volna. Eszerint már a hiányos és sok tekintetben gyenge törvényt sem alkalmazták. Már ekkor felvetette a Délmagyarország cikkírója, hogy úgy látszik, szükséges „a törvény hiányosságait egy olyan rendelkezéssel is módosítani, hogy az igazoló bizottságok tagjai is leigazolandók”¹³

Nem kétséges, hogy a sok tekintetben hiányos igazolási rendelet sorozatos módosítására volt szükség, hogy megfeleljen rendeltetésének. A szegedi baloldali erők lényegében ezt követelték. A Kisgazdapárt viszont 1945. március közepén elnöki tanácsülésen foglalkozott azzal, hogy Szegeden a Nemzetvédelmi Kereszt tulajdonosaihoz felhívással fordultak bejegyeztetés céljából. A felhívást Dr. Donászi Kálmán (a Kisgazdapárt polgári tagozatának, az SZNB-nek és az I. sz. igazoló bizottságnak elnöke) is aláírta. A Kisgazdapárt elnöki tanácsa gáncsoskodás és nem a demokratikus szellem alapján foglalt állást. Donászival az aláírást visszavonatták. A hirdetményt pedig a 15/1945. ME. sz. rendeletbe ütközőnek nyilvánították, miután annak 4. paragrafusa kimondotta, hogy az 1939. előtti magatartás nem képezi vizsgálat tárgyát. (A Nemzetvédelmi Keresztet az 1930-as években adományozták, főleg az 1919—1920-as ellenforradalmi szereplésért.)¹⁴ A Kisgazdapárt szegedi szervezete vezetőségének jobbratolódását már ez is jelezte. Ugyanehhez a kisgazdapárti akcióhoz tartozott, hogy 1945. áprilisában a népbíróságban leváltották Vér István és Krón Géza kisgazdapárti ülnököket, és helyükre Elek Lajos párttitkárt — Nagyiván János bizalmi emberét, hirhedt reakcióst — és Márki Lajost nevezeték ki.¹⁵

A baloldali pártok a polgári erők és az ezt képviselő Kisgazdapárt gáncsoskodását és erősödő erőfeszítéseit újabb javaslatokkal próbálták ellensúlyozni. Így a Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. március 28-án feliratban fordult a kormányhoz, hogy egészítse ki az igazolási rendeletet és az igazolási eljárást terjessze ki a magánalkalmazottakra és minden iparigazolvánnyal rendelkezőre. Itt jelentették be, hogy a szegedi 5. honvéd kerületi parancsnokság igazoló bizottsága is megalakult, amelynek a tisztikar megtisztítása volt a feladata.¹⁶ A szegedi iparosok és kereskedők Szabad Szakszervezete tiltakozott ugyan az igazolás ellen, mert mint írták „ezen igazolásban csak az iparosok és kereskedők zaklatását látjuk”, de később a kereskedelemügyi miniszter hozzájárult az igazoláshoz.¹⁷ 1945. elejétől a baloldali erők küzdöttek a közoktatás demokratizálásáért is. Főként Dr. Becker Vendel tankerületi főigazgató leváltása volt ebben fontos, akit a szegedi polgármester Szeged felszabadulása után a Tankerületi Főigazgatóság elére állított. Becker Vendel a katolikus tanító-

¹¹ P. Archivum 84/46 öe/1971—1974. oldal.

¹² Délmagyarország, 1945. április 28. (Idézi Balázs Béla im. 112. old.)

¹³ Délmagyarország, 1945. április 29. „Hát ez meg micsoda” c. cikk.

¹⁴ SZÁL, Szegedi Főispáni iratok. 534/1945.

¹⁵ SZÁL, Szegedi főispáni iratok 1149/1945. és 1307/1945. sz.

¹⁶ P. Archivum 1670/14. SZNB. 1945. március 28-i újkve.

¹⁷ P. Archivum SZNB levelezés 1740/109/1945.

képző szerzetes tanár igazgatója ellen a Tanítók és Tanárok Szabad Szakszervezete már 1945. januárjában tiltakozott, mert reakciós felfogása közismert volt. 1945 tavaszán a sajtóban éles támadást indítottak ellene a baloldali erők, majd május 4-én hosszas huza-vona után a Szegedi Nemzeti Bizottság megelőzve az igazoló bizottság ítélezését egyhangú határozattal bizalmatlanságot szavazott ellene.” 1945. május végén az V. sz. igazoló bizottság felmentette tankerületi főigazgatói megbízatása alól, és „vezető állásra alkalmatlannak minősítette ...” (németbarát volt, a Szálasi-féle koncepciót elfogadta, tagja volt a Magyar Élet Pártjának, jobboldaliakat védett és alkalmazott Szegeden és Csongrád megyében még 1945 tavaszán is, a demokratikus érzelmű tanítókat és tanárokat mellőzte, stb.), de enyhe ítéletet kapott öreg korára való tekintettel.¹⁸

Az egyetemi ifjúság és szakszervezet követelésére pedig külön igazoló bizottságot hoztak létre az egyetemi és főiskolai tanárok és előadók igazolására.

1945. május 23-án a MÁV alkalmazottak igazolására is külön igazoló bizottságot hoztak létre.¹⁹ 1945. júniusára az igazoló bizottságok elnökeit újra választották. A korábbi 5 igazoló bizottságban egy kiskgazdapárti, egy szociáldemokrata párti és három kommunista párti elnököt választottak. Az újonnan létrehozott 3 igazoló bizottság élén szintén MKP elnök állott. Június elején egy különleges igazoló bizottságot is létrehoztak pártvezetőkől és NB tagokból, amelynek az volt a feladata, hogy a különösen magas állású tisztviselőket igazolja és ügyekben határozzon.²⁰

A Kiskgazdapárt vezetői ekkorra már szembefordultak minden igazolási tevékenységgel. Jellemző, hogy Nagyiván János, a párt szegedi elnöke tanúskodott Peták Nándor, volt szegedi országgyűlési képviselő mellett, hogy miért lépett be az Imrédypártba. (Tukats Sándor volt főispánnal való ellentéte miatt! — sic!) Tehát már a párt vezetői álltak ki ismert reakciók mellett.²¹

A polgári pártokban történt — és az előbbieken jelzett — jobbratulódás miatt a Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. június 6-án hozott olyan döntést, melyben fellevenítette korábbi határozatát, mely szerint: „A nemzeti bizottságnak, az igazoló bizottságnak, a törvényhatósági bizottságnak, a demokratikus pártok vezetőinek és általában egyetlen harcos demokratikus szervnek vagy intézménynek tagja nem lehet az, aki az elmúlt 10 év során az 529/1945. ME. sz. rendeletében fasiszta alakulatnak minősített testületnek vagy pártnak tagja volt.” A nemzeti bizottság határozatában utalt a miniszterelnök rendeletére, valamint a demokratikus pártok által elfogadott, még Debrecenben közhírré tett, falragaszokon és sajtóban megjelent nyomatékos felhívásokra. A határozat meghozatalát pedig azzal indokolta, hogy a nemzeti bizottságba „több olyan panasz érkezett be, amely szerint a különböző helyi pártszervezeteknek már nem csupán tagjai sorában, hanem már vezetőségeibe is oda nem való elemek furakodtak be.”

A határozat óriási vihart kavart a reakció körében. Dühös támadással reagált, és ebből támadt a Kiskgazdapárt jogvitája a szegedi főispánnal is pártja képviselői küldöttjei ügyében. A Kiskgazdapárt azonnal panasszal fordult Dálnoki miniszterelnökhöz, diktatúrás önkényeskedést és jogtiprást kiabálva (!), amely önmagában is jelezte, hogy a párt vezetésében az exponált fasiszták és reakciók lettek a hangadók. A miniszterelnök a Kiskgazdapárt állásfoglalásával értett egyet.

¹⁸ P. Archivum SZNB levelezés 1850/26/1945. és Délmagyarország 1945. május 26. „Végre” c. cikk.

¹⁹ Délmagyarország, 1945. május 8. és P. Archivum 84/46. öe.

²⁰ P. Archivum 84/46 öe. (1971—1974. oldal.)

²¹ Délmagyarország, 1945. június 2.

Az érvényben levő rendeletek értelmében ugyanis csak az igazoló bizottságok tagjai nem lehettek a rendeletben megjelölt feloszlatott szervezetek tagjai. Mindez — a miniszterelnök véleménye szerint — „nem terjeszthető ki más olyan jogterületre, ahol ugyanilyen értelemben törvényes szabályozás még nincs érvényben.” Ezért utasította a főispánt, hogy az NB határozatát hagyja figyelmen kívül: „A törvényhatósági bizottság összehívásánál kizárólag csak a jelenleg alakszerűen is érvényben levő jogszabályok alapján járjon el.” A Kisgazdapárt kifogásait és követett politikáját a nemzeti bizottságnak (tehát a többi pártnak) és a főispánnak csak később indokolta, miután a miniszterelnöki támogatást már álláspontja mögött tudhatta. Ennek birtokában más szélsőséges következtetést is levont. Így szembefordult a Szegedi Nemzeti Bizottsággal, kijelentvén, hogy az „nem a pártközi megállapodások hozatalára feljogosított szerv. A nemzeti bizottságba delegáltak nem dönthetnek olyan kérdésben, amely a párt vezetőségének szuverén jogait érintik.” (Mármint, hogy fasisztákat ne delegáljon demokratikus szervekbe.)

A Kisgazdapárt egyre inkább olyan feltételeket szabott a nemzeti bizottság munkájában való részvételhez, amelyeket a többi demokratikus párt nem teljesíthetett. Ezért a párt 1945 nyarától fokozatosan kivonult a nemzeti bizottságból, szeptembertől pedig véglegesen. Ezzel lehetetlenné tette annak munkáját, — és csak 1945. decemberében tért oda vissza.²²

A baloldali erők törekvését vizsgálva viszont meg kell állapítani, hogy az valóban nélkülözötte a jogi megalapozottságot, de mindenképpen a fejlődést, a demokratikus átalakulást szolgálta. A reakció, a jobboldal erre az időre jelentősen előretört Szegeden, éppen a Kisgazdapárt keretében. A reakciós és jobboldali politikusok (mint Nagyiván János, Svoy Kálmán, Elek Lajos, stb.) igen aktívan tevékenykedtek, ahogy ez a Délmagyarország cikkeiből is kirajzolódik. A visszatért fasiszták befurakodtak a polgári pártokba. „A pártok ezeket közfunkcióba is beajánlották, bizottságokba delegálták és ma ezek részesei a szegedi közélet vezetésének” — írta a Délmagyarország.²³ Ennek részletes vizsgálata azonban már tárgyalásunkon kívül esik.

Az igazoló bizottságok — részleges eredményeik ellenére — nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. 1945. nyarára még nem fejezték be munkájukat, amelynek oka, hogy Szegeden a nagy városi adminisztráció mellett sok volt az állami hivatal, az igazolandók száma meghaladta a 20 ezret. Ennek csak valamivel több mint felét igazolták le a körülményesen, sokszor inkább mentő körülményeket kereső igazoló bizottságok. A legexponáltabb volt közigazgatási vezetőket leváltották, népbíróság elé utalták (Tóth Béla, Dr. Róth Dezső, Dr. Szabó Géza, Katona István, Csonka Miklós, Horváth Béla stb.), amely komoly eredménynek tekinthető.

A nehézségek miatt Szegeden az igazolásokat zömmel 1945. végére fejezték be. A kilenc igazoló bizottság erre az időre több mint 18 ezer személyt igazolt le, akiknek nagyobb része közalkalmazott volt. A Szegedi Egyetem és a Főiskola Igazoló Bizottsága 433 főt igazolt. Igazoltnak nyilvánított 374 főt (86,3%), nem igazolt 59 főt

²² SZÁL. Szegedi főispáni iratok 1608/1945. sz. P. Archivum Szegedi NB levelezés 1663/125, 1840/120. és 1755/117. sz. — és az események egyéb vonatkozásaival is foglalkozik: Csizmadia Andor: A nemzeti bizottságok állami tevékenysége (1944—1949.) Bp. 1968. 241—243. old. — A Kisgazdapárt fokozatosan vonult vissza a Sz. Nemzeti Bizottságból. Eleinte delegáltjait cserélgette, majd 1945. szeptembertől véglegesen távolmaradtak. Ebben feltehetően szerepet játszott a párt reakciós vezetőségének és Donázi Kálmánnak (az NB kisgazdapárti elnökének) konfliktusa is, akit Nagyiván Jánosék puccszerűen váltottak le a párt legfőbb vezetői közül. (V. ö.: Szegedi Népszava, 1945. október 20. „A kisgazdapárti tagok távolléte miatt harmadszor sem tartotta meg ülését a Nemzeti Bizottság”).

²³ Délmagyarország, 1945. június 3. — „A közélet”, június 17. „A Nemzeti Bizottságok feladatai” c. cikk.

(13,7%). Ebből tizenkettőt állásvesztésre ítélt és népbírótság elé utalt, a többit nyugdíjazással, áthelyezéssel, előléptetésből való kizárással és feddéssel büntetett. A közalkalmazottakat igazoló bizottságok 10 478 személy anyagát vizsgálták meg. Ebből 9230 főt igazoltak (88,1%), 1284 főt nem igazoltak (11,9%). 132 főt állásától megfosztottak és népbírótság elé utaltak. Nyugdíjaztak 42 főt, szolgálatból elbocsátottak 11 főt, áthelyeztek 24 főt, közszolgálati gyakorlattól (fél évtől—öt évig) eltiltottak 15 főt, vezető állásra alkalmatlannak minősítettek 50-et és 972 személyt előléptetésből 2—5 évre kizártak és megfeddtek.

1946-ban még 2100 fő anyagát vizsgálták meg. A magánalkalmazottak igazolása később kezdődött és csak 1002 személy anyagát vizsgálták meg. Igazoltak 918-at (91,6%) és 84 főt (8,4%) nem igazoltak. Az utóbbiból 8 főt népbírótság elé állítottak, a többit kisebb büntetéssel sújtották (nyugdíjazás 2, előléptetésből kizárás 15, vezetésre alkalmatlan 10, feddés 49). A magánalkalmazottak nagyobb részét később igazolták; 1946-ban 1346, 1947-ben 328 személyt igazoltak. Az iparosok és kereskedők jelentősebb részét is 1945-ben igazolták, de az eredmény itt volt százalékosan a leggyengébb. Igaz, itt nem tisztviselőkről és értelmiségiekről volt szó, hanem zömmel egyedül dolgozó kisiparosokról és kereskedőkről, és az eredmény is ezt tükrözi. 6438 személy anyagát vizsgálták felül, ebből igazoltak 6095 főt (96,2%). A nem igazoltak száma 343 (3,8%); ebből népbírótság elé állítottak 6 főt, iparától megfosztottak 26 főt és iparjogát 3—5 évre megvonták 23 személynek. A többi 287 fő feddést kapott. 1946-ban 901 fő, 1947-ben 118 fő ügyében döntöttek még az igazoló bizottságok. Összesen 1945-ben 18 351 személy anyagát vizsgálták felül és a következő években 5300—5500 főt igazoltak még a bizottságok. Az igazoló bizottságok a 18 351 személy közül 16 617 főt igazoltak (90,5%), a nem igazoltak száma 1734 fő (9,5%).²⁴

Ez az eredmény megfelelt már a várakozásnak, amely azt jelezte, hogy a bizottságok munkája 1945 második felében sokat javult. Ebben szerepet játszott az 1945. július elsején hozott újabb igazolási törvény, amely további szigorításokat tartalmazott. A baloldali erők törekvése is eredményes volt, hiszen minden politikai fórumot és legfőképpen a sajtót felhasználták arra, hogy az igazolások megszigorítását elérjék.

Hódmezővásárhelyen az igazoló bizottságok 1945. január 17-én alakultak meg. Három bizottságot hoztak létre: 1. a városi alkalmazottak, 2. állami alkalmazottak, 3. vallásfelekezeti dolgozók igazolására.²⁵ Az igazolásokat február 7-én kezdték el, ettől kezdve a helyi lap naponta csaknem egész oldalakon közölte azok nevét, akik az igazoló bizottságok elé kerültek. Az igazolás kezdetben itt is rutinszerűen és liberális szellemben folyt. A baloldali erők Hódmezővásárhelyen is az igazoló bizottságok balratolásáért, radikálisabb intézkedések meghozataláért küzdöttek. Ezért a Vásárhely Népe 1945. március 6-án megütközve írta: „Nincs bűnös! Eddig az igazoló bizottságok még senkit nem találtak bűnösnek.” A bizottságok liberális szellemét jól mutatja az I. sz. igazoló bizottság elnökének, a kisgazdapárti Molnár Imrének (az állandó elnök Dékány József volt) és a Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottságnak a vitája. Az NB kifogásolt egy leigazolást. A személy ellen nemcsak az igazoló bizottságban, hanem annak eredménytelensége után a nemzeti bizottságban is súlyosan terhelő vallomást tettek a vásárhelyi lakosok. Az NB az igazolást meg akarta semmisíteni és

²⁴ SZÁL Szegedi Egyetem és Főiskola Igazoló Bizottságának Mutatója. 1945. — Szegedi közalkalmazottak igazolásának mutatókönyve. 1945. — 1946. I—II. — Szegedi Magánalkalmazottak igazolásának mutatókönyve. 1945—1946—1947. — Szegedi iparosok és kereskedők igazolásának mutatója. 1945—1946—1947.

²⁵ Vásárhely Népe, 1945. január 19.

iratait bekérte. Válaszként azonban a kisgazdapárti bizottsági elnök az „igazoló bizottság tanácsülési határozatát” (sic!) közölte az ügyre vonatkozóan, de általános elvi döntésként is: „Az igazoló bizottság autonóm szerv. A felhívott rendeletek az igazoló bizottságok ellenőrzésére, illetve felülvizsgálatára fölöttes hatóságot nem rendeltek.” Ezt túllépni nem akarja, ezért „sajnálattal arra kell kérnie a nemzeti bizottságot, hogy tekintsen el az I. S.-féle igazolási ügy aktáinak a betekintésétől, mert ezt a bizottság rendelkezésére nem bocsáthatja”. Ha kifogás van döntésük ellen, tegyen panaszt az NB az illetékes bírói hatóságoknál.²⁶ Az ügy példátlan, de való igaz, hogy az igazoló bizottság tagjait az NB delegálta, ugyanakkor a főispánnak tették le az esküt, jogilag tehát az NB nem volt a bizottságok ellenőrző szerve.

Az igazolási rendelet fogyatékoságait ismét a reakció használta ki. A nemzeti bizottság ezen az úton nem is tudta megszerezni az aktákat. Ezért utasította a polgárőrség parancsnokát, hogy „I. S. fogyasztási adóhivatal-vezető igazolási ügyét ... átteszi a rendőrséghez azzal, hogy az I. sz. Igazolási Bizottság vonatkozó jegyzőkönyv másolatát szerezze be”, és az NB által csatolt anyaggal együtt az ügyet a szegedi Népjogi és Ügyészséghez kivizsgálás végett küldje be.²⁷ A nemzeti bizottság 1945. április 7-i ülésén még mindig azzal foglalkozott, hogy országos gyakorlat szerint az NB az igazoló bizottságok munkáját felülbíráhatja.²⁸

Az MKP Debrecenben járt képviselője (Oláh Mihály) ugyanis ilyen intenciókkal érkezett haza. S valóban a nemzeti bizottságok tevékenysége általában mindenükterjedt az igazolási rendeletek végrehajtásának ellenőrzésére. Számos esetben megfellebbezte, illetve felülbíráta az igazoló bizottságok határozatát.

Ugyanezzel a kérdéssel függött össze, hogy az NB 1945. április 10-én felszólította a polgármestert két városi alkalmazott azonnali elbocsátására. Az NB április 14-i ülésén pedig miután ismertté vált, hogy a két volt nyilas vezető tisztviselőt a polgármester fegyelmi elé állítja ugyan, de állásából fel nem függeszti, az NB kijelentette; hogy „tudja kötelességét, és ha a polgármester nem hajlandó az utasításokat tudomásul venni, akkor kénytelen a bizottság feloszlatni önmagát, és az ügyért a polgármestert teszi felelőssé.”²⁹

A nemzeti bizottság baloldali képviselői itt is csatlakozni kívántak több nemzeti bizottság kezdeményezéséhez, hogy az igazoló bizottság 6. és 7. tagjának szavazati jogát megvonják. A miniszterelnök időközben azonban leiratot intézett a városok polgármestereihez, amelyben a meglévő rendelet pontjainak szigorú betartását követelte. Az NB kisgazdapárti képviselői is — a leirat ismeretében és attól bátorítást nyerve — ellene voltak minden változtatásnak. A baloldali erők tehát helyileg nem tudták kezdeményezésüket megvalósítani.³⁰

1945. április 26-án az 5. honvéd kerületi parancsnokság Hódmezővásárhelyen is felállította a honvédtiszti igazoló bizottságot. Az NB kifogást emelt a honvéd kerületi parancsnokságán, hogy a bizottságba kijelölt tisztek nem elég demokratikusak és ebben az összetételben semmiképpen sem fogadható el. Külön nehézséget jelentett, hogy a helyi tisztikarban jobb esetben is csak politikailag közömbös, de nem baloldali beállítottságú tisztek voltak. Ezért is követelte erőteljesen a nemzeti bizottság, hogy a hódmezővásárhelyi demokratikus pártok bevonásával jelöljön ki tiszteket, a kerületi parancsnokság az igazoló bizottságba, ami májusban meg is történt.³¹ 1945

²⁶ SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezések 7/1945. sz.

²⁷ SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezések 142/1945. sz.

²⁸ SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB jkvek 11/1945. sz.

²⁹ SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezés 86/1945. sz. és NB 1945. ápr. 14. üljkve.

³⁰ SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB jkvek 7/1945. sz.

³¹ SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezés 153/1945. 166/1945. és 175/1945. sz.

nyarán az NB kérte a MÁV alkalmazottak részére még egy igazoló bizottság létrehozását. A kommunista főispán nem engedélyezte, azzal a megjegyzéssel, hogy a már felállított igazoló bizottság végezze el a MÁV alkalmazottak igazolását, mivel a forgalom növekedése ezt szükségessé teszi.³² A bizottságok szaporítása valóban nem látszott indokoltnak, mivel ez növelte volna a szűrőrést, amely így is elég tág volt.

Hódmezővásárhelyen 1945 nyarára lényegében befejeződött az igazolási eljárás. Az I. sz. igazoló bizottság 508 személy anyagát vizsgálta meg, nem igazolt ebből 27 személyt. Ugyanez a többi bizottságoknál: II. sz. 592 fő, nem igazolt 24-et, III. sz. 601 fő, nem igazolt 48-at. Összesen 1701 személyt igazoltak le, ebből nem igazoltak le 99-et (5,6%) és 23 (1,5%) főt népbíróság elé utaltak.³³ Ez az eredmény általában jónak tekinthető, de amint az elmondottak jelzik, nem volt elég alapos a bizottságok munkája.

Szentesen 1945. január 18-án jöttek létre az igazoló bizottságok és február 8-án kezdték meg tevékenységüket.³⁴ Itt a nemzeti bizottság erősen kézben tartotta az igazoló bizottságok tevékenységét. Már a bizottságok működésének megkezdéséig is felmentett egy hivatalnokot, 8 vezető városi tisztviselőt állásba helyezett, illetve áthelyezett mindezt azzal, hogy a hivatalnokok helyzete ideiglenes, majd az igazolási eljárás függvényeként lehet őket véglegesíteni.³⁵

Szentesen is három igazoló bizottság jött létre. Az 1. sz. a város és megyeháza tisztviselőinek igazolására, elnöke MKP tag. A 2. sz. a járásbíróóság területén működő közalkalmazottak igazolására, elnöke PDP tagja. A 3. sz. a megye területén levő községek alkalmazottainak igazolására, elnöke PDP tagja. Az első igazolásokat február 15-én kezdték el.³⁶ Az igazoló bizottságok tagjai MKP, SZDP, FKP, PDP és szakszerv. küldötteiből kerültek ki, a Nemzeti Parasztpárt nem kapott képviselőt. Az elnökök között is nagy szerepet kaptak a Polgári Demokrata Párt (ekkor még Szabadelvű Demokrata Párt) tagjai, amelyben szerepet játszott itt a párt erőteljesebb antifasiszta politikai irányvonala.³⁷ Szentesen a napi sajtó és politikailag aktivizált tömeg élénk figyelemmel kísérte az igazoló bizottságok munkáját, amelyet a laza rendelet feltétlenül indokoltta tett. A Magyar Alföld 1945. március 2-i száma aggódva írta: „A legszélesebb alapon ütik fel a fejüket a mentőakciók, amelyekkel egyeseket, sőt már-már mindenkít ki akarnak vonni a felelősségrevonás alól. A hivatlan védőügyvédeknek se szeri, se száma, és a mentőangyalok egymástól is biztatást nyerve mindent elkövetnek, hogy a múltból kihalászott jópajtásokat, barátokat és érdek-társakat tisztára mossanak és becsempésszék őket az új magyar életbe.”³⁸ Az egész várost megmozgatta a sajtó, amikor az egyik igazoló bizottság elnöke hetedik tagként Turul Szövetségi és más volt fasiszta szervezet tagját akarta az igazoló bizottságba behívni és mellette kardoskodott. Ez még a gyenge rendelet szerint sem volt lehetséges. A szakszervezeti munkások levelekben követelték a sajtó útján a rendelet betartását. Észrevételezték azt is, „ami az Igazoló Bizottságok munkájában ... munkás szempontjából általában kifogásolható?”. Felléptek a megbocsátó, liberális igazolás ellen.³⁹ A negatív tapasztalatok alapján itt is erősödött a törekvés, hogy az

³² SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezés 822/1945. sz.

³³ P. Archivum 30/14 öe./816. old.

³⁴ Magyar Alföld (Szentés) 1945. február 7.

³⁵ SztÁL, Szentési NB 1945. január 25.-i üljkve.

³⁶ Magyar Alföld 1945. február 7. és február 15.

³⁷ SztÁL, Csongrád megyei főispáni iratok 1181—82/1945. sz. Az igazolási bizottságok alakulási jegyzőkönyve.

³⁸ Magyar Alföld, 1945. márc. 2. „A Debreceni Nemzeti Bizottság” c. cikk.

³⁹ Magyar Alföld, 1945. február 11. (vezércikk), február 16. (levelek).

igazolási rendeletet szigorítani kell. Ezért a Szentesi Nemzeti Bizottság is csatlakozott a debreceni és szegedi javaslatokhoz és elhatározta: 1. „Nem igazoljuk határozattal megtagadják az igazolást. (Vagyis tisztviselők elbocsátása népbírószági eljárás nélkül is lehetséges.) 2. A berendelt tagoknak nincs szavazati joguk, mert nem a demokratikus pártok kiküldöttei. 3. A régebbi igazolási határozatokat újból felülvizsgálják, és ha szükséges, új igazolási eljárást rendelnek el ügyükben.⁴⁰ Dálnoki miniszterelnök ezt a határozatot is megsemmisítette. A Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. március 17-i válaszelevelében azonban ezt nem hajlandó tudomásul venni, és eltökélten kiállt határozata mellett. Rendkívül határozott és az eddig ismertektől eltérő az indoklása. A nemzeti bizottságok jórészt nemzetgyűlési képviselőkből állanak, akik megválasztották az ideiglenes nemzeti kormányt is, mely a nemzetgyűlési képviselőtestületnek tett fogadalmat. *A nemzeti bizottságot tehát jogforrásnak kell tekinteni.* Hozzon tehát a kormány olyan határozatot, amely ezzel a követeléssel összhangban áll, hangsúlyozta a nemzeti bizottság levele.⁴¹

A nemzeti bizottság továbbra is kézben tartotta az igazoló bizottságok munkáját. 1945. március 16-án határozatot hozott, hogy az igazoló bizottságok közöljék a leigazoltakkal, hogy kedvező döntés mellett sem foglalhatja el állását addig, amíg a határozatot az NB felül nem vizsgálja. Az addig még le nem igazolt köztisztviselők pedig a hivatalba nem járhatnak be, még beszélgetés céljából sem tartózkodhatnak ott. (Jelzések érkeztek ugyanis, hogy le nem igazolt tisztviselők bejárnak a hivatalba.) A továbbiakban az igazolási bizottságok döntéseit megvizsgálták. Ennek kapcsán az I. sz. igazolási bizottság egyik döntését megsemmisítette az NB, új eljárást rendelt el, de a vármegyei hivatalnok addig sem járhatott be hivatalába, és illetményt sem kaphatott.⁴² Ha ezt összevetjük a Hódmezővásárhelyen történetekkel, látjuk, hogy a Szentesi NB határozataival ténylegesen biztosítani is tudta az NB demokratikus döntéseinek végrehajtását. A közigazgatás megtisztításában ez pedig fontos tényező volt.

Éppen az igazoló bizottságokról szóló határozat hiányosságai készítették a baloldali erőket más kezdeményezésekre is. Így az MKP a közigazgatás ellenőrzésére a városházára folyamatosan kirendelt egy párttagot 1945 tavaszától 1945 nyaráig.⁴³ 1945. március 23-án a Szellemi Munkások Szakszervezetének a Tisztviselőket Felülvizsgáló Bizottsága beadványt készített el, melyben javasolta a polgármesternek 38 tisztviselő felmentését, mivel nincs biztosítva, hogy „ezek a múltban tanúsított magatartásuk után az új időknek megfelelő demokratikus összhangban, ténykedéseikkel egyáltalán be tudnak illeszkedni”. Ők egyébként is felesleges tisztviselői létszámnak bizonyultak. A városi képviselőtestület hozzájárult ugyan a javasolt személyek eltávolításához, de a földreform lebonyolítása minden addigi tisztviselői munkát lekött, végeredményben a 38-ból 31 tisztviselőt megtartottak.⁴⁴

A Kisgazdapárt 1945. április 23-án azzal a javaslattal élt, hogy az NB járuljon hozzá a le nem igazolt tanerők munkába állításához. Az NB ehhez nem járult hozzá, mert „az igazolást szabályozó rendeletet lényegében hamisítaná meg”. A kérést a nagy tanerőhiány indokolta ugyan, de a Kisgazdapárt számításában az is szerepet játszott, hogy ezzel sokan át is csúszhatnak majd az igazolási eljárásokon. Másrészt

⁴⁰ SztÁL, Szentesi NB levelezés 89/1945. SZNB. 1945. márc. 5-i üljkve. és Magyar Alföld 1945. márc. 7. „A Nemzeti Bizottság határozatai” c. cikk.

⁴¹ SztÁL, Szentesi NB levelezés 142/1945. sz.

⁴² SztÁL, Szentesi NB 1945. március 16-i üljkve.

⁴³ P. Archivum 95/1945.

⁴⁴ SztÁL, Szentesi polgármesteri iratok 99/1945. sz.

Dr. Becker Vendel szegedi tankerületi főigazgató egymás után nevezte ki a megye területén — így Szentesen is — a más vidékről érkező és le nem igazolt tanerőket.⁴⁵ A nemzeti bizottság döntése ez ellen is irányult, hogy így a demokratikus jellegű oktatást biztosítani tudja.

A Szentesi Nemzeti Bizottság a területén működő volt reakciós, ellenforradalmi szellemű egyleteket és társaságokat is figyelemmel kísérte, tagjainak leigazolását megakadályozta. A nemzeti bizottság 1945. április 25-i ülésén külön is foglalkozott az ellenforradalmi rendszer idején Szentesen működő „Négus társaság” kérdésével. Megállapították, hogy a helyi jobboldali mozgalom csúcsszerve volt, tagjai bent voltak a különböző intézményekben és közületekben. A „Négus társasági” tagságot népellenes és háborús bűncselekményre nyilvánították. A nemzeti bizottság összeállította tagjainak névsorát is — akik a helyi értelmiség és közalkalmazottak közül kerültek ki — és mintegy 18 fő rendőrségi letratóztatását és internálását rendelte el.⁴⁶

A szentesi katonai őrszázadnál tapasztalható reakciós szellem és a katonatiszti igazolás késése miatt az NB indítványozta az őrszázad azonnali felosztatását is. Ezt a kerületi katonai parancsnokság 1945. május elején teljesítette is, és a kincstári javak őrzését az NB által felállított polgárőrség vette át. Ugyanakkor az NB sürgette a honvédtiszti igazoló bizottság felállítását. Erre azonban többszöri sürgetésre is csak május 30-án került sor.⁴⁷

Szentesen 1945. április 25-én a nemzeti bizottság döntést hozott az igazolások megkezdéséről a Kereskedelmi és Iparkamaránál. Május 15-én kiterjesztették az igazolási eljárást a szabad pályán működő értelmiségiekre, a bankok és egyéb vállalatok vezetőire és felügyelőbizottsági tagjaira. Ekkor kezdődött meg a szabad pályán működő orvosok igazolása is. A nem közalkalmazottak (magántisztviselők, önálló iparosok és kereskedők stb.) igazolása pedig csak 1945. nyarán kezdődött el.⁴⁸

Az igazoló bizottságok tevékenységében május-júniusban újból lanyhulás, engedékenység, liberalizmus volt tapasztalható. A baloldali helyi sajtó és a nemzeti bizottság is foglalkozott ismételten az igazolásoknál tapasztalható liberalizmussal. Megállapították, hogy „az ellanyhulás, az indokolatlan engedékenység oda vezet, hogy visszakerülnek a régi rendszer exponensei a közéletbe.” Ez a jelenség azért is aggasztó volt, mert nemcsak a megyeszékhelyen, hanem megyeszerte tapasztalható volt. A sajtó követelte, hogy a visszatérők („akik nyilván a németekkel szerettek volna visszajönni”) ne kerülhessenek már vissza régi tisztviselői pozícióikba. Az igazoló bizottságok pedig nagyobb szigorral dolgozzanak, ítélkezzenek, mert úgy látszik „nemcsak az igazolási rendelet hiányos, hanem az igazoló bizottságok tagjainak felkészültsége is”, mert nem öntudatos védői a demokráciának, de a reakció védőivé válnak, „amikor a rendelet szűrő réseit addig tágitják, amíg a demokrácia legvastagabb ellenségei is nyakunkba szabadulnak.”⁴⁹

⁴⁵ SztÁL, Szentesi NB levelezés 260/1945. és NB üljkve. 1945. május 9.

⁴⁶ SztÁL, Szentesi NB 1945. május 9-i üljkve.

⁴⁷ SztÁL, Szentesi NB 1945. május 9-i és május 30-i üljkve.

⁴⁸ SztÁL, Szentesi NB levelezés 351/1945. 372/1945. Szentesi NB. április 25-i üljkve. és Magyar Alföld, 1945. június 26. sz.

⁴⁹ SztÁL, Szentesi NB levelezés 518/1945. Magyar Alföld, 1945. június 6. („A hazatérőkről”), június 16. („Mérleg az igazoló bizottságokról”) c. cikk — Magyar Alföld cikkei nemcsak a nyilvánvaló „reakciómentést” ostorozzák. Az igazoló bizottságok ingadozó tagjainak magatartását is elítélik. Hangsúlyozzák, az igazoló bizottságok tagjai nem prókátorok, nem az a feladatuk, hogy a mentőkörülményeket gúlába rakva, a terhelő adatokat szőrszálhasogatóan a legtöbbször elmellőzzék. Amikor az igazoló bizottságok tagjai lelkében felborul az egyensúly és határozott állásfoglalás helyett” látszat-ítéleteket hoznak, jusson eszükbe „az ő lelkiismeretüket terheli, hogy a reakció menlevéllel a zsebében visszaszívárog pozícióiba.” A Magyar Alföld egy későbbi száma úgy jellemzi

A baloldali erők és a tömegmozgalom hatására a Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. július 4-i ülésén fontos határozatokat hozott az igazolásokról. Kimondották, hogy közszemlére teszik ki a városházán a már leigazoltak névsorát és új vád birtokában akármikor új igazolás alá lehet vonni bárkit. Felhívást intéztek az igazoló bizottságokhoz, amelyben körültekintőbb munkára és az ügyek szigorúbb kivizsgálására hívták fel a figyelmet. Ez azt jelentette, hogy nem csupán a beküldött adatokra támaszkodva kellett az ítéleteket meghozni, hanem magának az igazoló bizottságnak kellett a népügyészség mintájára előkészíteni az igazoltak ellen felmerülő vádpontokat. Az igazolandó — szigorúan a rendelet szerint — legfeljebb egy tanút hívhatott a maga igazolására. Ezzel szemben a terhelő tanúk korlátozás nélkül jelentkezhetek. Felléptek a szükségtelen méltányosság ellen is. Büntetőjogi következményeket helyezett kilátásba azokkal szemben, akik indokolatlanul mentő hadjáratokat indítottak az igazolás alá vont személyek érdekében. Továbbá azokra, akik tudatosan és szándékosan elhallgatták a birtokukban levő terhelő adatokat.

Éppen a néptömegek mozgósítása érdekében a nemzeti bizottság felhívással fordult Szentés város lakosaihoz. Ebben kérték, hogy támogassák a reakció elleni küzdelmet, és ennek kapcsán az igazoló bizottságok, a népbíróóságok és a politikai nyomozók munkáját. „A lakosság közömbössége a reakciót segíti! A nép vegyen részt a népi érdekek védelmében!” — hangsúlyozta a kiáltvány. A nemzeti bizottság a város két munkáspártjának vezetésével utcabizalmi rendszert hozott létre, amelynek tagjai a körzetükbe tartozó lakókról pontos nyilvántartást vezettek. Ez tartalmazta a múltbani tevékenységet, a pillanatnyi foglalkozást stb. Az utcabizalmi rendszer általában segítette a reakció elleni harcot. Megyei nemzeti bizottság hiányában arról is intézkedett a Szentesi Nemzeti Bizottság, hogy a városi és megyei törvényhatósági bizottsági tagokat nyolc napon belül pártközi igazolás alá kell vonni.

A Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. július 4-i határozata egyértelműen a haladást, a reakció elleni erélyes harcot szolgálta. Érdeme, hogy a forradalmi jellegű feladatok végrehajtásához a tömegek támogatását, aktív részvételét kérte és biztosította. A határozatnak azonban volt vitatható oldala is. Így a már leigazoltak neveinek listán való kifüggesztése szélsőséges kilengésekre is alkalmat adhatott. A már igazságosan leigazoltakban is elbizonytalankodást válthatott ki, amely az újjáépítő munkára is kihatással lehetett.

A határozott intézkedések miatt a reakció megriadása indokolt volt. Politikailag ellenakciót indítani nem tudott és nem mert. A jogászai ügyeskedés egyetlen eszközt merte vállalni. Így a törvényhatósági bizottsági tagok igazolásáról szóló utolsó intézkedés váltotta ki a megyei közigazgatási vezetés reakciós rétegének gyors ellenakcióját. A kisgazdapárti alispán már a következő napon megkeresést intézett a megyei tiszti főügyészhez, amelyben az önkormányzati testületi tagok igazolását rendeletbe ütköztetve minősítette és sürgősen Budapestről is instrukciókat kért a belügyminisztériumtól.⁵⁰ Ez a tiltakozás azonban nem változtatott a helyzeten. Szentesen a baloldali erők fellépése igen eredményes volt, az igazolást széles területen hajtották végre — köztük az önkormányzati testületek tagjait is leigazolták — és az igazoló bizottságok jó munkát végeztek.

---

ezt a magatartást, hogy az igazoló bizottság egyik ülésén olyan védekezést fogadtak el, amely tartahatatlan volt. Az igazolandó úgy állította be Turul-tagságát, hogy „a nevezett intézményt jótékony-célú egyesületnek tartotta és fogalma sem volt annak tulajdonképpeni céljáról.” (Magyar Alföld, 1945. augusztus 14. „Az igazoló bizottságok további működése elé” c. cikk.)

⁵⁰ SztÁL, Csongrád megyei alispáni iratok 2272/1945. sz.

1945. nyarára befejeződött a közalkalmazottak igazolása. 881 főt igazoltak, ebből 705 igazolást elfogadtak, 146 főt nem igazoltak (17%). A nem igazoltak közül 5-öt népbíróság elé utalta, 35-öt felfüggesztettek állásából, a többi állásban maradás mellett büntetést (feddést, előléptetésből való kizárást, áthelyezést stb.) kapott.⁵¹ A szentesi három igazoló bizottság együttesen 1821 ügyet tárgyalt le erre az időre.

Csongrádon a városi tanács már 1945. január 8-án foglalkozott egy „igazoló választmány” kiküldésével, amelynek „az lesz a feladata, hogy a város területén működő és a menekülésből visszatérő közalkalmazottakat igazolja”. Az elképzelés szerint a polgármester vezetésével és 5 taggal működött volna. Ez arra utal, hogy a rendelet megjelenéséről már tudtak, de arról nem, hogy részleteiben hogyan intézkedett. Az alispán erre vonatkozó rendelkezését csak január 17-én küldték el Csongrádra.⁵²

Csongrádon a főispán utasítása szerint két igazoló bizottságot hoztak létre: 1. a város közalkalmazottainak igazolására, 2. a járásbíróóság területén működő közalkalmazottak igazolására. Mindkét bizottságba paritásos alapon delegáltak a pártok, de a bizottságokban lehangoló fölényben voltak a polgári pártok, az elnöki, elnökhelyettesi funkciót ők tarthatták meg a baloldali erők megosztottsága és gyengesége miatt. A lakosságot — sajtó hiányában — falragaszokon és dobszó útján tájékoztatták az igazolandók neveiről, az igazolás helyéről és idejéről.⁵³ Az NB március 6-i ülésén itt is foglalkozott a szegedi nemzeti bizottság kezdeményezésével. (Nem igazolás kimondása és csak az öt tag szavazhasson.) A nemzeti bizottság először csatlakozott a határozathoz, de a Polgári Demokrata Párt „megvétőzta” (!), mert „a miniszterelnök táviratban értesítette a polgármestert, hogy ragaszkodni kell a leglevő jogszabályhoz.” A miniszterelnökség ezzel országosan is elejét akarta venni a szegedi és debreceni nemzeti bizottságok kezdeményező gyakorlatának.⁵⁴

Ilyen előzmények után és a csongrádi népmozgalom gyengesége miatt nem meglepő, hogy 1945. május-júniusában Csongrádon a politikai helyzet botrányos volt. A megye többi területéhez viszonyítva lényeges lemaradás volt tapasztalható a politikai harc területén.

A nyilasok még szabadlábban voltak, — sőt a városházán közhivatalokat foglaltak el — a rémhírterjesztés, sőt az antiszemitizmus is óriási méreteket öltött. A II. sz. igazoló bizottság mindenkit leigazolt, még a régi, prominens nyilasokat is. A bizottság erre az időre már többszáz ügyet letárgyal, és csak 5 esetben alkalmazott büntetést, mindenki mást igazoltnak nyilvánított. A bizottságban a reakciós erők számbeli és szellemi fölényben voltak. A vádlottakat előzetesen kioktatták, az esetleges tanúkat keresztkérdésekkel zavarba hozták, esetenként megfélemlítették. A bizottságban levő munkásküldöttek pedig gyengék és erénytelenek voltak.⁵⁵ Az I. sz. igazoló bizottság 1945. nyaráig Csongrád városában 507 főt igazolt le. Ebből 457-et

⁵¹ SztÁL, Szentesi NB 1945. melléklet csatolva (kigyűjtött adatok)

⁵² SztÁL, Csongrádi polgármester 515/1945. (Városi Tanács üljkve.) és Csongrád megyei alispáni iratok 72/1945. sz.

⁵³ SztÁL, Csongrádi NB 1945. január 30-i üljkve.

⁵⁴ SztÁL, Csongrádi NB 1945. március 6-i üljkve.

⁵⁵ MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Archivuma (a továbbiakban PI Archivum) 274—16/130/69. oldal és 90—91. oldal. SztÁL, Csongrád megyei alispáni iratok 1013/1945. sz. és Csongrád Népe 1945. június 23. sz. — A nyilasok viszonylag szabad mozgásában, szereplésében szerepet játszott a rendőrség gyengesége is. A rendőrség parancsnoka a már elkerülhetetlen letartóztatás alá kerülő nyilasokat szabadon engedte olyan megengedhetetlen indoklással, hogy „megáll a termelés, ki ad a jószágoknak enni” — stb. — jelentették a Csongrádról 1945. március 19-én. Jellemző, hogy míg a megye városaiban elég jelentős volt a politikai letartóztatottak száma, Csongrádon pl. 1945. március 10-én 17 letartóztatott volt: ebből 15 közönséges bűnöző és mindössze 2 (kettő) politikai (volt fasiszta) letartóztatott volt.

igazolt. 29 fő dorgálást kapott, 3 főt ideiglenesen igazolt, előléptetésből 2—5 évre kizárt 10 főt, áthelyezett 6 főt. Súlyosabb döntést — eltiltást, kizárást, népbíróóság elé állítást — nem hozott. A két bizottság összesen 892 igazolási ügyet tárgyalt.⁵⁶

A fent említett okok miatt Csongrádon csak 1945 nyarán indult meg a reakcióelleni határozottabb harc és ennek eredményeként a közigazgatás megtisztítása. Az NB 1945. augusztus 1-i ülésén határozatot hozott az NB és mindkét igazoló bizottság átszervezéséről. Ekkor derült ki az is, hogy a nemzeti bizottságban és az igazoló bizottságokban nyilas MÉP, és MÜNE tag is volt. Ezek kizárását is csak 10:2 arányban fogadta el a nemzeti bizottság. A Kisgazdapárt mindkét nemzeti bizottsági tagját ezen az alapon kizárták az NB-ből. Az igazoló bizottságokat pedig teljesen átszervezték. A két munkaspárt is a bizottságokba delegált tagjait visszahívta és helyettük új delegáltakat küldtek, „mert az kicsúfolása volt a demokráciának, amit a II. sz. igazoló bizottság csinált”. — jelentették a Nemzeti Bizottság döntéséről.⁵⁷ A csongrádi igazoló bizottságok munkája azonban továbbra sem javult lényegesen, a Csongrádi Nemzeti Bizottság a későbbiek során több ízben foglalkozott munkájukkal.

A *Szentesi III. sz. Igazoló Bizottság* részben kihelyezett bizottságként működött. Szegváron történt alakulásakor 1945. február 12-én a zsidó tanács követelte, hogy 6. tagként résztvehessenek a bizottságban, amit természetesen nem teljesítettek.⁵⁸ Ez a bizottság éppen a helyi ismeret alapján határozott és jó munkát végzett. Az adóügyi jegyzőt azért nem igazolta le, mert „a legnagyobb veszély idején a község lakosságát cserbenhagyta, ezért a nép hangulata és a község lakossága békéje megóvása érdekében” hivatalba lépését nem engedélyezte. Egy másik községi tisztviselőt hasonló indokokkal 1939. előtti népellenes cselekedete miatt a hivatalból ismét kizárt. Az önkormányzati testületi tagok leigazolását is megvalósították.⁵⁹

Mindez messze túlment az igazolási rendelet lehetőségein, de a helyi igazolás kis helységben, összekapcsolódva a népmozgalom erejével tulajdonképpen azt az eredményt hozta, amit a baloldali erők vártak is eredetileg a rendeletről, a közigazgatás tényleges megtisztítását a jobboldali, reakciós, fasiszta elemektől. Itt nem a rendeletek betűin rágódtak a jogászok, hanem az igazolandók politikai magatartását értékelték. Talán ezzel magyarázható az a túlzás is, hogy a szegvári NB 1945 nyarán a szabad pályán működő értelmiségi foglalkozásúak és iparosok-kereskedők igazolatására 16 tagú bizottságot hozott létre. (Ebben 11 tag a szakszervezetet képviselte.) A túlméretezett igazoló bizottság semmiképpen sem indokolt, de éppen az iparosok és kereskedők miatt minden szakszervezet képviseltetni kívánta magát.⁶⁰

A községben a helyi igazolás — mint láttuk — sokkal eredményesebb volt. Az sem véletlen, hogy a községek ezt kérték. Így a sándorfalvi NB Szegedet, kiskundorozsmai NB szintén Szegedet, Tömörkény a csongrádi igazoló bizottságot kérte arra, hogy helyileg folytassa le az igazolási eljárást. Azzal, hogy a városi központokban folyt az igazolás, éppen az érdekelt lakosságot zárták ki a részvételből, esetleges tanúskodásból. Részben ezért is vált rutinszerűvé az igazoló bizottságok munkája.⁶¹ Részben ezzel, másrészt az igazoló bizottságok munkájának rendkívül lassúságával függött össze, hogy nem egy helyen a nemzeti bizottságok az új demokratikus köz-

⁵⁶ PI. Archivum 254/15/54/12—13. oldal és SztÁL, Csongrádi NB igazolási bizottsági anyaga (kigyűjtött adatok)

⁵⁷ SztÁL, Csongrádi NB, 1945. augusztus 1-i üljkve és NB levelezés 687/1945. sz.

⁵⁸ SztÁL, Szegvári NB 1945. február 12-i üljkve.

⁵⁹ SztÁL, Szegvári NB 1945. április 26-i, május 11-i és július 9-i üljkve.

⁶⁰ SztÁL, Szegvári NB 1945. augusztus 6-i üljkve.

⁶¹ SztÁL, Sándorfalvi NB 1945. július 28-i üljkve, Kiskundorozsmai NB levelezés 17/1945. sz. Tömörkény község 23/1945. sz.

igazgatás kiépítésében, a hivatali apparátus összetételének demokratikusabbá tételében önállóan léptek fel. Ez a fellépés nem egy esetben a fennálló rendelkezések figyelmen kívül hagyását is jelentette, de a demokratikus átalakulást segítette. Kiskirályság községben 1945. január végén a községi bírót és a tisztviselőket leváltották, és új elöljáróságot választottak. A leváltással kapcsolatban úgy határoztak, hogy az indítványt tevők írásban jelöljék meg mindazokat a hibákat, illetve bűnöket, amelyek alapján a leváltást elhatározták. Ugyanakkor érkezett vissza az elmenekült volt községi főjegyző. Annak ellenére, hogy az alispán nem emelt kifogást írnokként való alkalmazása ellen, a nemzeti bizottság úgy határozott az igazoló bizottság döntése előtt a főjegyző írnoki munkát sem végezhet, és 14 napi robotmentességet sem kaphat. Később a főjegyzőt Szentesen igazolták. A nemzeti bizottság és a demokratikus erők az alispán és a helyi Kiszgazdapárt ellenállása ellenére elérték, hogy a volt főjegyző nem foglalhatta el hivatalát. Végül az alispán Szentesen a megyei apparátusban helyezte el, ide mentette át a főjegyzőt.⁶²

Tápén a nemzeti bizottság 1945. március 16-i ülésén arról határozott, hogy a visszatérni óhajtó plébánost és a vele vadházasságban élő szakácsnőjét a községbe visszatérni nem engedi, mivel „községünkben nevezettek jelenléte a nehezen helyreállított vallási és politikai összefogást és munkát akadályozná és lehetetlenné tenné”.⁶³ A felsorolt tények azt mutatják, hogy a népmozgalom ereje igen fontos szerepet játszott a reakciós erők visszaszorításában.

*

Összegezve a szegedi és Csongrád megyei Igazolási Bizottságok munkáját, a következőket állapíthatjuk meg. A politikai igazolások szükségessége 1944 végén a demokratikus erők részéről egyforma igénnyel jelentkezett. Ekkor azonban még folyt a háború és a horthystákkal szövetségben voltak a forradalmi erők. Ezt az állapotot tükrözte az első 15/1945. ME. számú rendelet. 1945 tavaszától a horthystákkal kötött szövetség fokozatosan felbomlott. A baloldali erők — a Magyar Kommunista Párt vezetésével — ettől kezdve az igazoló bizottságok balratolásáért, radikálisabb határozatok meghozataláért harcoltak. Célul tűzték ki az eredeti rendelet módosítását, amelyet sikerült is elérni 1945. május 2-án. Ebből a politikai harcból a szegedi és Csongrád megyei nemzeti bizottságok is kivették részüket, sőt országosan is kezdeményezően léptek fel, mint pl. a szegedi és a szentesi nemzeti bizottság.

Az igazoló bizottságok munkáját vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a baloldali erők eredeti várákozását nem bizonyította a végső eredmény. A baloldali erők azt várták, hogy az igazolások lényeges változást hoznak az apparátus személyi összetételében és véglegesen sikerül kiszorítani a reakciós erőket is. Ez az ázamos tényező miatt — amelyekről részleteiben fentebb szóltunk — nem valósult meg. Szerepet játszott ebben, hogy a koalíciós alapon létrehozott bizottságok belső ellentétek miatt nem tudták ezt megoldani eredményesen. Az eredmény ott volt a várákozásnak megfelelő, ahol a forradalmi erők megfelelő tömegmozgalommal tudták támogatni az igazoló bizottságok baloldali erejének törekvéseit. Így volt ez elsősorban Szentesen és egyes tisztántúli községekben. Erre azonban 1945 tavaszán és nyarán nem mindezt volt lehetőség. Mindez azt jelentette, hogy még a megyén belül is voltak jelentős eltérések. Ezt elsősorban a Szentesi Nemzeti Bizottság erélyes intézkedései bizonyít-

⁶² SztÁL, Kiskirálysági NB 1945. január 31-i üljkve, 1. sz. és 2. sz. és Csongrád megyei th. bizottság 2. ülésének jegyzőkönyve (1945. március 28.)

⁶³ SztÁL, Tápei NB 1945. március 16-i üljkve.

ják. Az MKP célkitűzése az igazolásokkal kapcsolatban az adott történelmi helyzetben még nem volt keresztülvihető. Az MKP a kezdeti sikerek hatására le is becsülte a régi apparátus regenerálódó képességét. Az eredményt tekintve Beér János művében korabeli becslésekre utalva 2—5%-ban határozta meg országosan a nem igazoltak számát. A többség tehát folytathatta munkáját az apparátusban.⁶⁴

Szegeden és Csongrád megyében — de különösen Szenteseñ és környékén ennél jobb volt az átlag. Egyedül Csongrádon maradt az eredmény az országos átlag körül. A jobb eredmény feltétlenül a baloldali erők, mindenekelőtt az MKP harcának az eredménye. Az a körülmény, is szerepet játszott ebben, hogy a megyében a korai felszabadulás, a közigazgatás munkájának forradalmi jellegű beindítása eleve lehetlenné tette a régi apparátus teljes regenerálódását. Hiszen az igazolási eredmények aránya a megyében eleve nem volt azonos a régi apparátus összetételének arányával. A közigazgatás forradalmi jellegű beindítása révén ugyanis a baloldali erők már jelentős pozíciókkal rendelkeztek az apparátusban. Ezt a már meglévő bázist állandóan erősíteni igyekeztek. Ehhez az igazolási bizottságok jó munkája is hozzájárult.

Az igazolások eredménye megfelelt tehát történelmileg a *reális helyzetnek*. A Horthy-fasizmus idején a közigazgatási vezetők erősen kompromittálódtak, még a kisebb beosztásúak közül is nagyon sokan tagjai voltak a Magyar Élet Pártjának és az ellenforradalmi rendszerben a végrehajtó szerepet vállalták. A népi demokratikus forradalom első szakaszában azonban nem is lehetett reális célkitűzés az államapparátus teljes megszürése. A rendeletmódosítások, — amelyek a forradalmi erők harcának eredményeképpen születtek — éppen ezért nem is oldhatták meg ezt a feladatot.

Az államapparátusból sok szakembert nem is lehetett nélkülözni. Így a demokratikus átalakulásért folyó harcban még meg kellett elégedni a kompromittált vezetők eltávolításával és a közigazgatási vezető pozíciók magatartásával.

A fejlődés későbbi szakaszában — a politikai fejlődéssel párhuzamosan — szükségszerűen sor került a közigazgatás nagyobb mérvű megtisztítására. Az igazolások gyengébb eredménye a forradalmi erőket eleve új utak keresésére serkentette a közélet további megtisztítása érdekében. Erre 1946 tavaszától került sor a B-listázásról hozott rendelettel. Ez azonban már összefüggött a Baloldali Blokk létrejöttével, a forradalmi erők reakció elleni új támadásával.

⁶⁴ Beér János: A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945—1960.) Bp. 1962. 99. oldal.

Д-р Ференц Каньо:

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОВЕРОЧНЫХ КОМИССИЙ В СЕГЕДЕ И ЧОНГРАДСКОЙ ОБЛАСТИ

(конец 1944 г.—лето 1945 г.)

Резюме

Необходимость политических проверок со стороны демократических сил возникла в конце 1944—начале 1945 г. г. Это привело к принятию первого постановления Л 15 1945 о Проверочных комиссиях. С весны 1945 г. левые силы — под руководством ВКП — боролись за левизм Проверочных комиссий, за принятие более радикальных решений. Они поставили себе целью изменение первоначального декрета, которое удалось достичь 2 мая 1945 г. В этой политической борьбе приняли участие и национальные комиссии Сегеда и Чонградской области, более того, они инициативно выступили и по всей стране.

Левые силы ждали того, что проверки принесут значительное изменение в личном составе аппарата, и удастся окончательно подавить и реакционные силы. На коалиционной основе созданные Проверочные комиссии этого не могли успешно решить. По стране в Сегеде и Чонградской области результат был лучше. В этом сыграло роль то, что в области ранее освобождение, пуск в ход работы управления, носящей революционный характер, — сделали невозможным полную регенерацию старого аппарата.

Процентный результат непрошедших комиссию соответствовал реальному положению. Революционные силы еще не были достаточно крепки для того, чтобы полностью очистить старый аппарат. Так в проходящей борьбе за демократическое преобразование нужно было довольствоваться снятием скомпрометированных руководителей и сохранением ведущих административных позиций. В более поздний период развития в большей мере явилось необходимым очистка аппарата. Это было достигнуто весной 1946 г. постановлением о списке „В”, которое было тесно связано с новым наступлением революционных сил против реакции.

Dr. Ferenc Kanyó

DIE TÄTIGKEIT DER POLITISCHEN ÜBERPRÜFUNGSKOMMISSIONEN IN DER STADT SZEGED UND IM BEZIRK CSONGRÁD

IN DEN JAHREN 1944—1945

(Ende 1944—Sommer 1945)

Die Notwendigkeit der politischen Überprüfung des Staatsapparat-personals wurde von der Seite der demokratischen Kräfte des Landes Ende 1944 und Anfang 1945 festgestellt. Diese Tatsache führte zur Annahme der Verordnung 15/1945. ME. Ab Frühling 1945 haben die Linkskräfte — unter der Leitung der MKP (Ungarische Kommunistische Partei) — für die Linksentwicklung der Überprüfungskommissionen, für die Annahme radikalere Beschlüsse gekämpft. Ihre Zielsetzung war die Umgestaltung der ursprünglichen Verordnung, was sie am 2. Mai 1945 erreichen konnten. In diesem politischen Kampf haben die National-Komitees von der Stadt Szeged und des Bezirks Csongrád auch teilgenommen.

Die Linkskräfte erwarteten, daß die politischen Überprüfungen eine wesentliche Veränderung in der Zusammensetzung des Staatsapparat-personals bringen werden und es wird das endgültige Ausschließen der reaktionären Kräfte aus der Staatsverwaltung möglich sein. Die Überprüfungskommissionen, die auf Grund eines Koalitionsbasis ins Leben gerufen wurden, konnten natürlich diese Aufgabe nicht erfolgreich lösen. In der Stadt Szeged und im Bezirk Csongrád waren die Ergebnisse besser, als im Lande allgemein. Daran spielte eine wesentliche Rolle die Tatsache, daß in diesem Bezirk die frühe Befreiung und das Einführen einer Staatsverwaltung von revolutionärem Charakter machten das völlige Regenerieren des alten Staatsapparats unmöglich.

Das Prozent der Beamten, die nicht in den demokratischen Staatsapparat übernommen wurden, hat der realen Lage entsprechen. Die revolutionären Kräfte waren noch nicht genügend stark dazu, daß sie den alten Staatsapparat völlig filtrieren können. So mußte man sich im Kampf für die demokratische Umstellung mit dem Ablösen von den kompromittierten Leiter und mit dem Erhalten von führenden Staatsverwaltungsstellen befriedigen. In der späteren Periode der Entwicklung kam notwendigerweise zu einer Reinigung der Staatsverwaltung in einem größeren Maße. Dazu kam es im Frühling 1946 mit der Verordnung über die B-Liste, die mit dem neuen Angriff der revolutionären Kräfte gegen die Reaktion verbunden war.